

6. Юрпалова Д.Н. Виктимологический анализ дорожно-транспортных преступлений, совершаемых водителями-женщинами / Д. Н. Юрпалова // *Общество и право*. – 2014. – № 1(47). – С. 136-139.

7. ДТП на Ужгородщині: жінка-водій збила велосипедиста і втекла [електронний ресурс] // Веб-сайт «Нове Закарпаття». – Режим доступу: <http://novozakarpattya.com/uk/post/20933>.

8. Постанова Пленуму ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 № 4і [електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13>.

УДК 378.0:351.74(477)

Монастирський Валерій Миколайович,

доцент кафедри спеціальних дисциплін та адміністративної діяльності
Донецького юридичного інституту МВС України, к.п.н, доцент

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ОВС В ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті автор визначає значення психолого-педагогічних аспектів щодо розвитку професійного мислення як невід'ємного компонента у прийнятті рішення працівниками ОВС, а також висвітлює основи методики формування умінь та навичок у системі службової підготовки правоохоронців тактики прийняття оптимальних рішень у різних ситуаціях оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України.

Ключові слова: професійне мислення, формування, уміння та навички, тактика, прийняття, оптимальне рішення.

В статье автор определяет значение психолого-педагогических аспектов по развитию профессионального мышления как неотъемлемого компонента в принятии решения сотрудниками ОВД, а также раскрывает основы методики формирования умений и навыков в системе служебной подготовки сотрудников правоохранительных органов тактики принятия оптимальных решений в различных ситуациях оперативно-служебной деятельности органов внутренних дел Украины.

Ключевые слова: профессиональное мышление, формирование, умения и навыки, тактика, принятие, оптимальное решение.

In the article an author determines the value of психолого-педагогических aspects on development of the professional thinking as an inalienable component in a Bdecision-making by the employees of BIA, The report highlights basic methods of forming of taking optimal decisions habits and skills in different situations of operative and service activity at law- enforcement officers of Ukraine in the system of their special training.

Keywords: professional thinking, formation, skills, tactics, taking the optimal decision.

Створення в Україні правової держави, перехід нашого суспільства до нового етапу розвитку залежить від формування високопрофесійного кадрового апарату органів внутрішніх справ, здатного ефективно, на високому рівні вирішувати завдання у сфері правоохоронної діяльності, оскільки в реаліях сьогодення чимало різних видів професійної діяльності ОВС здійснюється в особливих, ускладнених умовах.

У цілому такі умови характеризуються дефіцитом часу, високою динамічністю ситуацій, значним обсягом інформаційного потоку тощо.

Усе це впливає на результати оперативно-службової діяльності, яка вимагає від правоохоронців не лише спеціальних знань, умінь та навичок, а й розвиненого професійного мислення. Тому *проблема* дослідження процесу формування (розвитку) професійного мис-

лення у працівників ОВС, підготовки їх до здійснення правоохоронної діяльності сьогодні є актуальною для всіх навчальних закладів системи МВС України.

Мета статті – визначення психолого-педагогічних аспектів щодо розвитку професійного мислення як невід’ємного компонента у прийнятті оптимального рішення працівниками ОВС в оперативно-службовій діяльності.

Мислення – це опосередковане й узагальнене відображення істотних, закономірних зв’язків дійсності, це процес розв’язування професійних завдань. Виділяють такі види мислення: теоретичне та практичне; інтуїтивне та словесно-логічне; наочно-дійове та наочно-образне; формально-логічне та творче.

Таке трактування спирається на основні здобутки прикладних досліджень мислення, зокрема психологічних механізмів прийняття рішень (П.Анохин, В.Гальперин, А.Карпов, О.Тихомиров) [1,2,3,4]. Усі ці автори свого часу зробили значні кроки до розуміння поняття людського мислення. Але за рамками досліджень досі залишається питання – " як? ", тобто яким чином здійснюється процес народження нової ідеї, яка в подальшому реалізується в практичній діяльності (у прийнятті оптимального рішення) працівників органів внутрішніх справ.

Професійне мислення правоохоронця є узагальнена орієнтація в конкретних професійних ситуаціях службової діяльності, воно пов’язане з виконанням громадських і державних завдань за допомогою спеціальних засобів і способів, дій та операцій, винесених рішень та актів їх реалізації. Мислення працівника ОВС прагматичне за своїм характером, тому що для нього важливий передусім процес практичного здійснення прийнятих рішень, їх законності, відповідності компетенції та завдань органу, який він представляє.

Зміст професійного мислення працівника органу внутрішніх справ складають професійні установки на:

- високу правову культуру, яка передбачає віру в святість букви закону, схильність до порядку і законслухняності;
- загострене почуття справедливості, пріоритетність прав людини, повага до особистості, що виявляється в дотриманні принципу презумпції невинуватості;
- загальний і спеціально-професійний інтелект, ерудованість, оперативна інформаційна насиченість знань тощо.

Сутність професійного мислення правоохоронця може бути виражена через такі його складові:

- 1) встановлення загальних взаємозв’язків у професійній діяльності;
- 2) узагальнення властивостей однорідної групи правових явищ;
- 3) розуміння сутності конкретної ситуації як різновиду певної групи правових явищ тощо.

Отже, в мисленні працівників ОВС моделюються об’єктивні основні властивості і взаємозв’язки між правовими явищами, їх суттєві загальні особливості, які виражаються у формі суджень, умовиводів і понять [5].

Судження працівника ОВС має мати тверду нормативність, точність, формалізованість висновків. Судження спеціально обґрунтовується раніше перевіреними фактами, закономірностями, системою умовиводів.

Умовивід – одна з форм теоретичного мислення, спосіб логічного зв’язку висловлювань. Умовивід правоохоронця не повинен виходити за рамки норм, встановлених законами.

Поняття – форма мислення, що відбиває найбільш суттєві властивості, зв’язки і відносини предмета, явища. Застосовуючи поняття, ми даємо кваліфікацію того чи іншого явища (крадіжка, розбій, замах на вбивство та ін.).

Увесь процес професійного мислення базується на співвіднесенні ситуативної інформації з узагальненою інформацією, що зберігається в пам'яті працівника міліції.

На нашу думку, процес професійного мислення може бути представлений через три етапи:

- виявлення, створення та формулювання ситуації, пов'язаної з певним об'єктом мислення, отримання його фактичної та правової характеристики, формулювання завдання;
- аналіз можливостей використання правових засобів і способів вирішення ситуації з урахуванням наслідків та існуючих обмежень;
- вибір оптимального варіанта рішення, визначення можливих результатів і негативних наслідків тощо.

У сучасній психології прийняття рішень, мислення розглядається як підготовчий етап акту прийняття оптимального рішення [6].

Оптимальними називають рішення, які за тими або іншими ознаками є кращими, ніж інші. Ключовим моментом у прийнятті рішення є вміння зважено, спокійно, обґрунтовано й об'єктивно поставити мету, реалізація та результат якої будуть оптимальними.

Продумуючи план, правоохоронець уявляє перебіг майбутньої дії, будує модель, приймає рішення. Процес прийняття рішення значною мірою пов'язаний з особливістю індивіда, його інформаційною озброєністю, потребами, інтересами, тобто з внутрішнім світом працівника ОВС (і в цьому сенсі професійне мислення є джерелом засобів вироблення тактики прийняття рішення).

Оптимальність прийнятих рішень і їх подальша реалізація визначатимуться наявністю міцних професійних знань, умінь та навичок, які дозволяють самостійно мислити і досить часто у найкоротший термін оцінити ситуацію, передбачати можливі сценарії її розвитку або наслідки.

Здатність приймати рішення передбачає такі вміння:

- перетворювати складні завдання на прості;
- виділяти головне, аналізувати, систематизувати й узагальнювати наявну інформацію;
- використовувати можливості науки, професійний досвід фахівців і при цьому професійно мислити самостійно.

Професійне мислення – це основа правильного рішення. Перш ніж приймати будь-яке рішення, кожен працівник ОВС повинен знати, які в цьому випадку існують альтернативи і якими будуть наслідки його дій.

Досліджуючи професійне мислення суб'єктів правоохоронної діяльності, зазначимо, що прийняття рішення працівниками ОВС завжди є вольовим актом, який забезпечує продовження процесу встановлення істини, припинення розвитку злочинної діяльності, протидія злочинцеві.

У процесі прийняття рішення працівник ОВС повинен здійснювати мисленнєве співставлення моделі події, встановлених фактів із процесуальним законом, за допомогою якого можна послідовно розв'язати такі питання:

- 1) правова можливість здійснення дії;
- 2) необхідні умови для здійснення дії;
- 3) вирішення питання про засоби, які необхідні для здійснення дії.

Знаходження способу, принципу прийняття рішення, узагальнення, аналіз інформації приводить до зникнення сумніву, невпевненості. З'являється комплекс психічних станів, характерних для наружньої розумової діяльності: спокійна зосередженість, поглибленість в аналітичну й синтезуючу діяльність, на базі якої з'являється стан переконаності, впевненості в правильності підсумку розумових операцій.

Якість розуму працівника ОВС, професійне мислення в процесі оперативно-службової діяльності деякі автори називають *оперативним* [7]. Основними характеристиками оперативного мислення є швидкість, якість, гнучкість, а також оригінальність. Від рівня розвитку оперативного мислення залежить ефективність прийняття професійних рішень, особливо у складних, нестандартних ситуаціях.

Велике значення для професійного мислення має «відчуття» матеріалу, партнера, злочинця та його дії, більше того, «відчуття» проблемної ситуації, яка ще не виникла, але може виникнути в професійній діяльності за будь-яких обставин. Зрозуміло, що це «відчуття», незважаючи на таку назву, базується не на сприйманні або емоціях, а на комплексній скоординованій роботі всіх інтелектуальних структур, автоматизованому мисленні, яке миттєво обробляє всі дані, що отримують органи чуття, пропонує пам'ять, виділяє увага відповідно до потреб особистості. Тому у цьому випадку сучасні психологи говорять про професійний інтелект. Зазначене вище почуття слугує основою своєчасного прийняття оптимального рішення працівниками ОВС для вибору адекватних засобів і способів розв'язування професійних завдань.

Розв'язання професійних завдань, як і інші пізнавальні процеси, значною мірою спираються на довгострокову пам'ять і на засвоєні раніше знання, які в ній зберігаються. Вміння знаходити відповідь на проблемну ситуацію – одна з провідних властивостей мислення практика-професіонала.

Проблема розвитку (формування) професійного мислення особистості складна та багатогранна, її успішне рішення можливе лише на перетині наук: філософії, психології, педагогіки, кожна з яких займається нею в певних межах [8,9,10].

Навколишнє середовище нерідко сприймається нами в просторових формах, і тому будь-яка професійна діяльність пов'язана як із власне предметами, так і з їх образами. Вивчення професійного мислення працівників правоохоронних органів містить можливості подолання стереотипів, тобто сприяє розвитку творчого потенціалу, що дуже важливо для повноцінного психічного розвитку особистості правоохоронця.

Рішення різноманітних завдань у професійній діяльності працівників ОВС пов'язані з необхідністю планувати, прогнозувати, коригувати свої дії, а потім уже втілювати його в готовий продукт (прийняття рішення). Мислення в образах є складним психічним процесом, у якому подані результати безпосереднього чуттєвого сприйняття реального світу (його наочного зображення), їх понятійної обробки й уявного перетворення цих результатів під впливом поставленого завдання, суб'єктивних настанов особистості, особливостей минулого досвіду, професійних інтересів і намірів [11].

Професійне мислення у працівників ОВС формується в системі правових знань, що підлягають засвоєнню, а також на основі практичних та теоретичних розумових дій з притаманними їм індивідуально-психологічними властивостями, що вимагають:

- уявного перетворення наочного матеріалу;
- актуалізації образів по пам'яті, їх відтворення, збереження, утримання в думці;
- видозміни цих образів, їх трансформації у професійній діяльності тощо.

Формування умінь та навичок у працівників органів внутрішніх справ тактики прийняття оптимальних рішень у різних ситуаціях слід розпочинати з вивчення (ознайомлення), аналізу конкретних умов (завдань) оперативно-службової та бойової діяльності органів внутрішніх справ, в яких вона відбувається. При цьому пріоритетним, на нашу думку, являється конкретне вивчення особистих особливостей і психічних станів як чинників, що забезпечують психологічну готовність працівників міліції до професійної діяльності.

Для формування тактики прийняття рішення у працівників ОВС основну увагу слід приділяти розвитку у них таких вольових якостей, як витримка, цілеспрямованість, самостійність, наполегливість, активність, уважність, оперативність мислення, які своєю чергою сприяють підвищенню рівня концентрації уваги і контролю дій, умінню приймати рішення в екстремальних ситуаціях, а також розвитку таких психологічних якостей, як рішучість, сміливість, упевненість у своїх силах, здатність узяти на себе відповідальність за свої дії тощо.

З цією метою в системі службової підготовки працівників міліції в якості основних активних форм навчання доцільне використання ідеомоторного тренування, системи мотивації під час навчально-тренувального заняття; моделювання екстремальних ситуацій; проведення проблемно-ситуаційних занять у вигляді спеціально підібраних ігрових (тактичних) завдань, що мають практичну спрямованість, а також психологічних тренінгів.

На практичних заняттях можливе широке використання елементів самоврядування, які дають тим, хто навчається, навички самостійного прийняття рішення, розвиток самостійності в оцінці своїх дій і знань, формування навичок взаємодії та колективізму.

Одним з ефективних методів у навчанні працівників ОВС, щодопомогає зробити правильний вибір алгоритму дій та прийняти вірне рішення, є так званий мозковий штурм. Він є спільним рішенням поставленої проблеми між декількома учасниками навчання, уміння обробляти і систематизувати інформацію, правильно ставити завдання у виборі певного алгоритму дій в тій чи іншій ситуації. Щоб мозок знаходився у хорошій формі, необхідно постійно його тренувати, думати й аналізувати. Систематичне виконання інтелектуальної гімнастики приведе до того, що працівник міліції навчиться управляти потоком своїх думок, що дозволить значно поліпшити якість прийняття оптимальних рішень у різних ситуаціях.

Найважливішим при проведенні методу мозкового штурму є те, що одна ідея, висловлена в ході заняття (тренування), приводить до появи десятків інших. З'являється можливість розглянути проблему з різних точок зору та під різними кутами.

Слід зазначити, що для реалізації цих форм навчання, на наш погляд, потрібне дотримання ряду умов, а саме: практичний досвід і висока майстерність викладача (інструктора); постійний творчий пошук методів і прийомів, що активізують навчальну діяльність тих, хто навчається, щодо їх бажання і прагнення перейняти досвід професіоналів, наявність добре оснащеної навчально-матеріальної бази; облік їх різного рівня підготовки та професійного досвіду. Через це важливою умовою є здійснення індивідуального підходу в процесі навчання.

Таким чином, прийняття рішення є важливим компонентом професійної діяльності працівників ОВС, що складається з багатьох мисленневих операцій (аналіз, синтез, узагальнення та ін.), має певні етапи, методи та стратегії, залежить від суб'єктивних та об'єктивних чинників впливу.

Особливості мисленневої діяльності особистості впливають на процес розв'язування завдань, на ефективність прийняття рішень у нестандартних ситуаціях професійної діяльності, тому подальше вивчення та дослідження професійного мислення в контексті юридичної психопедагогіки дасть змогу по новому подивитися на теоретичні та методологічні основи відбору та підготовки висококваліфікованих кадрів для правоохоронної діяльності. А використання активних форм навчання в системі службової підготовки щодо формування умінь та навичок у працівників ОВС тактики прийняття оптимальних рішень сприятиме ефективнішій організації навчально-виховного процесу, підтримці професійної підготовленості правоохоронців на рівні, який забезпечує необхідний їх стан бути в постійній готовності до виконання різних завдань оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України.

Список використаних джерел:

1. Анохин П.К. Проблемы принятия решения / П. К. Анохин. – М. : Наука, 1976. – 318 с.
2. Гальперин В.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий / В.Я.Гальперин // Исследование мышления в советской психологии /отв. ред. Е.В. Шорохова. – М. : Наука, 1966. – С.236-277.
3. Карпов А.В. Психологический анализ процессов принятия решения в деятельности / А. В. Карпов. – Ярославль: Изд-во Ярославского гос. ун-та, 1985. – 38 с.
4. Тихомиров О.К. Психология мышления / О.К.Тихомиров. – М. : МГУ, 1984. – 272 с.
5. Юридична психологія. Словник: Довідкове видання / Кол. авт.: Д.О.Александров, В.Г.Андросюк, Л.І.Казміренко та ін.; За заг.ред. Л.І.Казміренко, Є.М.Моїсєєва. – Вид. 2-е, уточ. та доп. – К.: КНТ, 2008. – 224 с.
6. Вербин С. Наука принятия решений / С.Вербин. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с. – (Серия « Сам себе психолог »).
7. Завалишина Д.Н. Психологический анализ оперативного мышления / Д.Н.Завалишина. – М. : Наука, 1985. – 225 с.
8. Андросюк В.Г. Педагогика и психология в деятельности органов внутренних дел / В.Г.Андросюк. – К.: [б.и], 1990. – 80 с
9. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А.М.Матюшкин. – М. : Педагогика, 1972. – 208 с.
10. Столяренко А.М. Юридическая педагогика: курс лекций / А.М.Столяренко. – М. : ЭКМОС, 2000. – 496 с.
11. Возрастные и индивидуальные особенности образного мышления учащихся / Под ред. И.С.Якиманской. – М. : Педагогика, 1989. – С. 60-68.

